

El pardal (*Passer domesticus*)

(ALDC, VII, 1582. El pardal)

El pardal comú (*Passer domesticus*) té el “bec fort, cònic i una mica tombat en la punta, plomatge rogenc-terros per l’esquena i les ales i la cua, i grisenc pel ventre, amb un collar negre; fa el niu principalment per teules i forats de paret” (DCVB). *Pardal* (s. XIV; ross. *Barrere 1745*: 54) deriva del llat. *PARDĀLIS, procedent del gr. PÁRDALOS. El fet d’acostumar a fer el niu, com diu la definició, sota les teules (cf. *pardal de taulada*, O. Pou, 1575; Sanelo, 1802) ha donat origen als noms *teulat*, der. de *teula* (< TĒGULA), potser pseudoprimitiu de *teuladí* 180, dim., que presenta les var. *teulai*, *teulei* 165, 179, *taulai* 159, 163, 164, 166, 174, 182, 183, 186, *taularí* 147, reduccions de *pardal teuladí*; també *pardal comú* 129, amb un determinant que indica que l’espècie es troba freqüentment. Equivalent a *teuladí* és *teulader* (var. *toulader* 75, *tol·lader* 82, amb assimilació [əw] > [ow] i monoftongació [əw] > [u], [o], respectivament [cf. Veny, 2013 b]), simplificació de *pardal teulader*, com *vilero* ho és de *pardal vilero* 130, 131, 142, der. de *vila* (< VĪLLA), perquè freqüenta les cases del poble, format amb el suf. castellanitzant freqüent en val. i altres parlars, com *blavero*, *punyetero*, etc. (per al canvi ‘pardal’ → ‘ocell’ en val.; cf. mapa 1027). *Gorrió* és adaptació del cast. *gorrión*, que manté aquesta forma en algunes poblacions (94, 164), amb les var. *gurió* 144, 149, 158, *gurion* 87 i *urion* 87, que han convertit la vibrant en bategant, com en *sàrria* > *sària*, i la darrera forma que ha vist absorbida la consonant velar inicial en la vocal del mateix timbre. En relació amb l’hàbitat del moixó es troba *torrodà* (var. *torrodan* 100), assimilació vocàlica d’un anterior *torredà* (“*Passer magnus* [...], en Aragon el *torredan*”, Palmireno, 1569), der. de *torre* (< TŪRRE), probablement amb el sentit de ‘masia’, evolució d’un anterior ‘casa de pagès que té alguna construcció més alta per a defensa’ (cf. port. *pardejo da torre*, Gargallo/Veny, 2009).

Entre orígens d’altres denominacions figuren *lladre* 147 (< LATRO), perquè “conviu amb l’home i sap aprofitar-se d’aquest veïnatge *furtant-li grans*” (Maluquer, 1973: 182); l’alg. *balbinjol* 85 (*barbingiols*, Simon, s. XVIII, ap. Armangué, 1996: n. 151), que designa l’espècie *Passer hispaniolensis*, probablement der. dim. de *barba*, “a ragione della gola nera simile ad una barba che mostra il maschio della passera sarda” (Caria, 2006: 37; a descartar la proposta de **balbinga* < ALBINU ‘albí’, de Blasco, 1984: 88); els onomatopeics *xareu* 148, *xarau* 156, *xeu* 178, que imiten el cant de l’ocell (“*jeus* o *teuladins*”, Sanelo, 1802), tenen el mateix origen que el port. *chareu* (Gargallo/Veny, 2009 i Veny, 2017 b: 26-27); *titet* 164, forma secundària, pot tenir l’origen en el llenguatge infantil. Per als comentaris i àrees de ‘pardal’ a la Romània, veg. Gargallo/Veny, 2009.

Territorialment, *pardal* abraça tot el Principat, el tort. i el men., tret de poblacions ponentines que s’han inclinat per *torrodà*, afí a l’arag.; *pardal vilero* o *vilero* ocupen el val. sept., i els der. de *teula*, *teulai* i *teulader*, s’estenen pel val. central i mer. el primer i pel mall. el segon; l’eiv. *teulat* en podria ser un pseudoprimitiu. L’interferit *gorrió* es troba en punts del val. i gran part del mall., aquí sobretot perquè *pardal*, freqüent fins al s. XVII, es va cobrir d’un sentit obscè (‘penis’), recollit al *DIEC*₁, 1995 (a l’edat mitjana era freqüent que els municipis remuneressin els qui havien caçat pardals –perquè feien malbé els camps de blat– i que justificaven lliurant *peus de pardal* [Pascual, 1895]; en un document de 1790 encara alterna *pardalets de garriga amb gorrions* [*Scripta* 2013, I: 585]).

Són mots normatius *pardal*, *teuladí*, *teulader*, des del *DG*₁, 1932; *gorrió*, des del *DIEC*₁, 1995 (“en algunes contrades”, marca que desapareix al *DIEC*₂, 2007).